

2.2. СИСТЕМА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ

SYSTEM OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF VOCATIONAL COLLEGES

Петро Лузан

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
лабораторії науково-методичного
супроводу підготовки фахівців у коледжах
і технікумах Інституту професійної освіти
НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0002-8853-9275>
petr.luzan@ukr.net

Petro Luzan

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Chief Researcher of the Laboratory for
Scientific and Methodological Support of
Specialist Training in Technical Schools and
Colleges of the Institute of Vocational
Education of the NAES of Ukraine,
<http://orcid.org/0000-0002-8853-9275>
petr.luzan@ukr.net

У підрозділі розглядаються аспекти, пов'язані із реалізацією системного підходу в освітньому процесі. Аналізуються поняття «система», «соціальна (гуманістична) система» «педагогічна система», «методична система», висвітлюються підходи учених до визначення їх структури, особливостей функціонування та поведінки. Обґрунтовується структура методичної системи розвитку професійної компетентності викладачів фахового коледжу.

The subsection considers aspects related to the implementation of a systemic approach in the educational process. The concepts of «system», «social (humanistic) system», «pedagogical system», «methodical system» are analyzed, the approaches of scientists to defining their structure, features of functioning and behavior are highlighted. The structure of the methodological system for the development of the professional competence of the teachers of the vocational college is substantiated.

Ключові слова: методична система, викладач, фаховий коледж, професійна компетентність, професійний розвиток.

Keywords: methodical system, teacher, professional college, professional competence, professional development.

В умовах викликів, спричинених повномасштабним вторгненням РФ в Україну, професійний розвиток педагогічних працівників виступає головним, домінантним напрямом підвищення якості підготовки техніків, технологів, менеджерів, інших молодших спеціалістів у фахових коледжах. Нормативно-правові положення щодо професійного розвитку викладачів, майстрів виробничого навчання закладів фахової передвищої освіти визначено статтею 59 Закону України «Про освіту»,³⁵⁸ Законом України «Про професійний

³⁵⁸ Верховна Рада України. (2017). *Про освіту*. Закон України № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

розвиток працівників»,³⁵⁹ статтею 24 Закону України «Про фахову передвищу освіту».³⁶⁰ У свою чергу, процедуру, періодичність, обсяг (тривалість), умови підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти усіх форм власності встановлено Порядком підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800.³⁶¹ При цьому основними завданнями професійного розвитку педагогічних працівників фахових коледжів визначено:

- оновлення, поглиблення та розширення обсягу різноманітних знань, оволодіння новими фаховими компетентностями задля підвищення якості психолого-педагогічної та науково-дослідної діяльності;
- опанування інноваційних методів, форм, засобів та технологій навчання;
- оволодіння вміннями відбору та структурування змісту освіти з урахуванням його цільового призначення, здобутої кваліфікації педагогічних працівників, їх інтересів і потреб, наявного досвіду практичної діяльності за фахом;
- ознайомлення з досягненнями науково-технічного поступу, передовим педагогічним досвідом, інноваційними технологіями виробництва, методами організації виробничих процесів, перспективами розвитку певних економічних галузей;
- розроблення пропозицій щодо модернізації освітнього процесу фахового коледжу, впровадження у практику підготовки фахових молодших бакалаврів кращих зарубіжних моделей якісної професійної освіти;
- застосування інноваційних форм проектування змісту навчання на основі його диференціації, індивідуалізації, зокрема в інклюзивному освітньому середовищі;
- запровадження технологій змішаного навчання.³⁶²

³⁵⁹ Верховна Рада України. (2012). *Про професійний розвиток працівників*. Закон України. https://kodeksy.com.ua/pro_profesijnij_rozvitok_pratsivnikiv.htm

³⁶⁰ Верховна Рада України. (2020). *Про фахову передвищу освіту*. Закон України. <https://cutt.ly/eNWF0Wb>

³⁶¹ Кабінет Міністрів України. (2019). *Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників*. Постанова № 800. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

³⁶² Петренко, Л. М., Султанова, Л. Ю., Олешко, П. С., Купрієвич, В. О., & Петренко, Л. М. (ред.). (2021). *Професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритої освіти: освітні практики: методичні рекомендації*. Волиньполіграф.

Для виконання поставлених завдань у кожному коледжі необхідно чітко планувати, організовувати, контролювати, оцінювати та корегувати процеси розвитку професіоналізму викладачів, науково досліджувати дієвість факторів та умов вдосконалення педагогічної діяльності і початківців, і досвідчених педагогів. А оскільки методологи педагогічної науки^{363,364,365} доводять, що при вивченні будь-якого об'єкта науково-педагогічного дослідження слід застосовувати системний підхід, то маємо зробити висновок: процес безперервного розвитку професійної компетентності викладачів закладів фахової передвищої освіти необхідно вивчати як складну динамічну, цілісну педагогічну систему.

Натомість педагогічною наукою поки-що не обґрунтовано докладні етапи, процедури, умови ефективного розвитку педагогічної діяльності викладачів фахових коледжів, не напрацьовано докладних методик, технологій, методів і форм невинного зростання їх професіоналізму. Природно, і в освітній практиці є проблеми з підвищенням кваліфікації викладачів в системі методичної роботи коледжу, у плануванні та управлінні самоосвітньою діяльністю педагогів, залученні їх до виконання науково-педагогічних досліджень та ін. Це актуалізує досліджувану проблему, обумовлює необхідність обґрунтування, розроблення та впровадження системи розвитку професійної компетентності викладачів фахових коледжів.

За висновками В. Шейко, Н. Кушнарєнко³⁶⁶ методологія системного підходу передбачає комплексне вивчення великих і складних об'єктів (систем), дослідження їх як єдиного цілого з урахуванням функціонування усіх компонентів і частин. Ця позиція учених узгоджується з думками відомого методолога педагогічної науки С. Гончарєнка, який переконує, що системний підхід у педагогіці «... спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину».³⁶⁷ Філософськи глибоко розуміє сутність системного дослідження освітніх об'єктів Є. Лодатко, вказуючи, що соціальна (до якої відноситься і педагогічна система. *Зауваження*

³⁶³ Лузан, П. Г., Сопівник, І. В., & Виговська, С. В. (2016). *Методологія та організація науково-педагогічних досліджень*: підруч. Компринт.

³⁶⁴ Шабанова, Ю. О. (2014). *Системний підхід у вищій школі*: підруч. для студ. магістратури. Нац. гірн. ун-т.

³⁶⁵ Дуднік, І. М. (2010). *Вступ до загальної теорії систем*. Полтава.

³⁶⁶ Шейко, В. М., & Кушнарєнко, Н. М. (2006). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності*: підручник (вид. 5-е, стер.). Знання.

³⁶⁷ Гончарєнко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Либідь.

наше. П. Л.) не існує поза зовнішнім середовищем, а «за інформаційними характеристиками соціальної системи слід визнавати провідну роль у дослідженні її структури й особливостей взаємодії складових». І далі вкрай важливі для нашого дослідження положення: «Складні соціальні системи функціонують у певному часі, у певній частині соціокультурного простору, що топічно формує їхній суспільний статус і визначає апробовані механізми взаємодії з оточенням. Для вивчення поведінки таких систем зазвичай вдаються до спостереження й узагальнення практики їхніх дій протягом деякого часу або імітації функціонування системи за допомогою *моделей*, що розкривають її структуру і взаємодії між компонентами».³⁶⁸

Розглядаючи зазначені аспекти як методологічний базис системного розвитку професійної компетентності викладачів, коротко зупинимо увагу на сутності головних понять нашого дослідження, а саме: «система», «соціальна (гуманістична) система» «педагогічна система», «методична система».

Доречно вказати, що поняттям «система» повсякчас послуговуються фахівці різних галузей – інженери (*система мащення двигуна, система водопостачання*), агрономи (*система меліорації, коренева система рослини*), педагоги (*система методів навчання, система фахової передвищої освіти*) тощо. Справедливо Є. Лодатко вказує, що тут маємо говорити про «міру методологічної культури» того, хто вживає це поняття.³⁶⁹ Зокрема, в академічному тлумачному словнику української мови³⁷⁰ знаходимо кілька дефініцій поняття «система» (*грецьке systema – ціле, що складене з частин*): а) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; б) класифікація; в) форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.); в) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; г) сукупність принципів, які є основою певного вчення; г) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин.

В. Шейко та Н. Кушнарєнко під системою розуміють цілісність, яка становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних

³⁶⁸ Лодатко, Є. О. (2021). *Педагогічне моделювання*: монографія. Видавець Гордієнко Є.І.

³⁶⁹ Лодатко, Є. О. (2021). *Педагогічне моделювання*: монографія. Видавець Гордієнко Є.І.

³⁷⁰ Білодід, І. К. (ред.). (1978). *Словник української мови*: в 11 томах (Том 9). Наукова думка.

частин.³⁷¹ Є. Лодатко уточнює, що система як науковий феномен характеризує «... множини елементів будь-якої природи, якість якої при заданих зовнішніх умовах з необхідністю і достатністю визначається її внутрішнім складом і структурою».³⁷²

Переконаливі характеристики-особливості, притаманні системі як соціальному конструкту, виписано у колективній монографії «Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу»,³⁷³ зокрема:

- наявність складників, частин (компонентів, елементів); елемент – мінімальний складник, що володіє основними властивостями системи; нижня межа – два компоненти, верхня – необмежена кількість;

- різноманітність – кожний елемент володіє відповідними специфічними властивостями, поведінкою, що відрізняються від інших елементів;

- наявність структури – певних зв'язків і відношень між елементами; зв'язки – це така взаємодія, за якої зміна одного елемента системи приводить до зміни інших елементів;

- наявність інтегративних властивостей, таких якостей, якими не володіє жоден окремо взятий компонент, що входить в систему;

- ідентифікаційність – кожний елемент може бути виділений з системи (умовно або фактично, відносно або абсолютно);

- ієрархічність; ієрархічна система характеризується: вертикальним підпорядкуванням підсистем і елементів у середині системи; правом втручання підсистем і елементів верхнього рівня в процеси підсистем нижнього рівня; залежністю дій підсистем верхнього рівня від фактичного виконання підсистемами нижнього рівня своїх функцій;

- наявність функціональних характеристик системи в цілому і окремих її складників;

- стійкість – здатність системи утримувати параметри в заданих межах;

³⁷¹ Шейко, В. М., & Кушнарєнко, Н. М. (2006). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник*. (Вид. 5-е, стер.). Знання.

³⁷² Лодатко, Є. О. (2021). *Педагогічне моделювання*: монографія. Видавець Гордієнко Є.І.

³⁷³ Тітова, О. А. (ред.), Лузан, П. Г., Пащенко, Т. М., Мося, І. А., Остапенко, А. В., & Ямковий, О. Ю. (2023). *Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу*: монографія. ІПО НАПН України. <http://lib.iitta.gov.ua/738694/>

- цілеспрямованість системи; кожна система створюється для досягнення певної мети, тому функції її компонентів мають відповідати меті і функціям всієї системи;
- притаманність комунікативних властивостей, які виявляються у двох формах – у взаємодії із зовнішнім середовищем та у взаємодії даної системи з системами більш низького чи високого порядку;
- ідентифікаційність: будь-який складник може бути виокремлений з системи (відносно чи абсолютно, умовно або фактично);
- історичність, спадковість – наявність сталих зв'язків минулого, сьогодення і майбутнього; у системі мають бути присутні як елементи минулого, так і зародки майбутнього;
- наявність управління (при певному спротиву системи на будь-які управлінські дії).

Не зайве вказати, що наведені характеристики є певними ознаками системи, критеріями її функціонування як цілісного конструкту, що створюється з певною метою. Зокрема, від характеру взаємодії її складників розрізняють прості і складні системи. Якщо поведінка одних складників залежить від стану інших, а функціонування системи в цілому є результатом їх взаємодії, то такі системи називають складними. Іншими словами, у складній системі внаслідок взаємодії її складників з'являється нова властивість, не характерна для її елементів; в іншому випадку «система позиціонується як проста».³⁷⁴

Характеризуючи складні системи, фахівець з нейролінгвістичного програмування Джозеф О'Конор (Joseph O'Connor) та експерт з інноваційного лідерства Ієна Макдермотта (Ian Makdermott) у праці «Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень» слушно зазначають:³⁷⁵ «дуже складна система може утворюватися з багатьох елементів або підсистем і всі вони здатні перебувати в різних станах, які змінюватимуться у відповідь на те, що буде відбуватися з іншими частинами. Побудувати схему такого роду складної системи – все одно, що знайти шлях у лабіринті, який повністю змінюється залежно від обраного нами напрямку. Динамічною складністю характеризуються стратегічні ігри, наприклад шахи, оскільки кожен хід змінює співвідношення між фігурами і, відповідно,

³⁷⁴ Лодатко, Є. О. (2021). *Педагогічне моделювання: монографія*. Видавець Гордієнко Є.І.

³⁷⁵ О'Коннор, Дж., & Макдермот, І. (2018). *Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень*. Наш Формат.

ситуацію на дошці». І далі Дж. О'Коннор та І. Макдермот – Нобелівські лауреати з Великої Британії – роблять вкрай важливе узагальнення: «Додавання до системи нового елемента завжди тягне за собою утворення нових зв'язків між складовими і зростання складності системи... Дія складної системи визначається характером взаємодії між елементами, тому будь-який найпростіший її елемент може змінити поведінку системи в цілому. Важливим є те, що кожна система забезпечує самозбереження і намагається зберігати власну стабільність завдяки взаємодії складників (частин), тому відносини між ними та їхній взаємовплив набагато важливіші, ніж їхня кількість або величина».³⁷⁶ З іншого боку, поведінка простих систем не залежить від взаємодії її елементів між собою, власне від поведінки кожного з них.

Серед складних систем розрізняють соціальні (гуманістичні) системи, які «... створюються взаємодією людських індивідів, кожен з яких одночасно і діяч (actor) з притаманними йому цілями, ідеями, установками й ін., і об'єкт орієнтації для інших діячів, та, власне, й для себе».³⁷⁷ До соціальних (гуманістичних) систем Є. Лодатко справедливо відносить і освітні системи з притаманними їм «... складовими, багатоланковою й розгалуженою структурою, нелінійною взаємодією між елементами та специфічними об'єктами, предметами, методами, формами, засобами й умовами діяльності».³⁷⁸ На нашу думку, до освітніх систем відносяться і педагогічні системи, які зазвичай обґрунтовуються-розробляються у науково-педагогічних дослідженнях.

Доречно згадати, що на вітчизняному освітньому полі першу спробу визначити зміст та сутність поняття «педагогічна система» здійснив письменник, драматург, історик, педагог, дослідник проблем педагогічної творчості Я. Мамонтов. Ще у 1927 році у праці «Педагогічна система як принцип науково-педагогічного дослідження» він як прихильник методу естетичного виховання, вмотивовано обґрунтовує сутність цього феномену, вказуючи, що педагогічна система – це «система наукових тверджень, яка трактує та координує для певної мети основні педагогічні фактори (педагог, учень, дидактичний матеріал) та встановлює їхній стосунок до даного

³⁷⁶ О'Коннор, Дж., & Макдермот, І. (2018). *Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень*. Наш Формат.

³⁷⁷ Parsons, T. (1966). *Societies: evolutionary and comparative perspectives*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.; Englewood Cliffs, VIII.

³⁷⁸ Лодатко, Є. О. (2021). *Педагогічне моделювання: монографія*. Видавець Гордієнко Є.І.

суспільного середовища».³⁷⁹ Цілком слушно він звертає увагу на те, що мета, цільова установка є однією з найважливіших ознак, яка детермінує інтерпретацію основних педагогічних факторів, і є, фактично, першоджерелом утворення такої системи. Учений був переконаний, що складники педагогічної системи не можуть являти собою «випадкову суміш різних педагогічних ідей, методів»: механістичне об'єднання різночинних компонентів говорить про логічну невтриманість системи; відсутність певного необхідного елемента робить педагогічну систему неповною, незавершеною³⁸⁰. Вкрай важливим для нашого дослідження є положення про відношення педагогічної системи до соціуму: «Педагогічну систему не можна вважати закінченою, коли невідомі її відношення з соціальним оточенням», – вказував Я. Мамонтов.³⁸¹ Мовиться про відкритість педагогічної системи, про те, що вона завжди перебуває у стані інформаційного обміну, взаємодії зі своїм навколишнім соціальним середовищем. Указані аспекти вважаємо системоутвірними, класичними для теорії педагогічних систем, будемо орієнтуватися на них при обґрунтуванні складників (елементів) досліджуваної системи розвитку професійної компетентності викладачів закладів фахової передвищої освіти.

Окрім Я. Мамонтова, у подальшому багато учених намагалися дати своє визначення педагогічної системи, схарактеризувати структурні компоненти цього конструкту, проте не завжди обґрунтовано і переконливо. Про це докладно виписано у праці С. Романа,³⁸² де автор критично аналізує напрацювання учених у цій науковій галузі та робить справедливий висновок: «Ключове місце в теорії педагогічних систем належить концепції Н. Кузьміної, яка й сьогодні є основною, а визначене нею поняття «педагогічна система» ввійшло до педагогічної термінології».

Не зупиняючись докладно на згаданій концепції, зазначимо, що нам імпонує визначення педагогічної системи Н. Кузьміною: це «множина взаємопов'язаних структурних і функціональних

³⁷⁹ Мамонтов, Я. А. (1927). Педагогічна система як принцип науково-педагогічного дослідження. *Шлях освіти*, 5, 131–135.

³⁸⁰ Мамонтов, Я. А. (1927). Педагогічна система як принцип науково-педагогічного дослідження. *Шлях освіти*, 5, 131–135.

³⁸¹ Мамонтов, Я. А. (1926). *Хрестоматія сучасних педагогічних течій*. Державне видав. України.

³⁸² Роман, С. В. (2013). Науково-теоретичні основи побудови педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти. *Науковий вісник Донбасу*, 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_37

компонентів, що підпорядковані цілям виховання, освіти і навчання підростаючого покоління та дорослих людей». Нагадаємо, що ще в 80-х роках минулого століття Н. Кузьміна обґрунтувала семикомпонентну структуру педагогічної системи, побудовану методом «накладання» функціональної підсистеми (проектувальний, конструктивний, прогностичний, комунікативний, гностичний, організаторський компоненти) на структурну підсистему (цілі освіти; навчальна і наукова інформація; засоби освітньої комунікації; учні; склад викладачів тощо). Визнаючи безумовну теоретичну значущість концепції педагогічної системи Н. Кузьміної «як важливої методологічної основи конструювання послідовниками інших педагогічних систем», зауважимо, що все ж деякі її аспекти викликають певний сумнів. Зокрема, організаторський компонент освітнього процесу стосується, насамперед, впорядкування, самоорганізації педагогічної діяльності викладача, а тому, на нашу думку, логічно тут зв'язки переорієнтувати з учнів на педагогів. Крім того, вимагає пояснення доцільність введення до структури з реально існуючими складниками компонента «Наступна освітня система».³⁸³

З висновками С. Романа щодо стану теорії педагогічних систем узгоджуються думки відомого українського вченого І. Каньковського. У праці «Генезис розвитку поняття «педагогічна система» учений наводить результати аналізу напрацювань учених в галузі змісту, сутності та структури педагогічної системи, робить вкрай важливі висновки: «... на сьогодні в педагогічній науці не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «педагогічна система». Це свідчить про прояв різних ступенів пізнання його сутності і суб'єктивізм авторів. Без чіткого усвідомлення науковцями значення цього поняття і визнання необхідності єдиного підходу до його визначення неможливо здійснити на належному рівні педагогічне дослідження».³⁸⁴

Сучасна вітчизняна педагогічна наука активно розвиває теорію педагогічних систем. Насамперед, наведемо визначення цього наукового феномену в «Енциклопедії освіти» (2008 р.): у широкому розумінні це: «1) об'єднання учасників педагогічного процесу, в якому

³⁸³ Тітова, О. А. (ред.), Лузан, П. Г., Пащенко, Т. М., Мося, І. А., Остапенко, А. В., & Ямковий, О. Ю. (2023). *Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу*: монографія. ІПО НАПН України. <http://lib.iitta.gov.ua/738694/>

³⁸⁴ Каньковський, І. Є. (2009). Генезис розвитку поняття «Педагогічна система». *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. пр. УПА (с. 24–35).

висувається педагогічна мета і розв'язуються педагогічні задачі; 2) об'єднання учасників педагогічного процесу, де їх діяльність (пізнавальна, навчальна, трудова, моральна, суспільно-політична, художньо-естетична, ігрова та ін.) є джерелом педагогічної мети і засобом її досягнення одночасно».³⁸⁵

Погоджуючись в цілому з такою дефініцією досліджуваного поняття, все ж зауважимо, що позиція автора «діяльність... є джерелом педагогічної мети і засобом її досягнення одночасно» є дискусійною. Ми притримуємося думки про те, що мета діяльності є її компонентом, і виникає на етапі усвідомлення суб'єктом потреби як джерела виникнення дії чи діяльності, і не може бути певним засобом³⁸⁶. Натомість слід погодитися з тлумачення педагогічної системи у вузькому розумінні: це «... 1) впорядкована кількість взаємопов'язаних компонентів, котрі утворюють єдине ціле і підпорядковані цілям виховання і навчання; б) соціально обумовлена цілісність учасників педагогічного процесу з їх матеріальними й духовними цінностями, що взаємодіють на основі співробітництва між собою та з навколишнім середовищем, котра спрямована на формування і розвиток особистості».³⁸⁷ При цьому структуру педагогічної системи мають складати такі інваріантні складниками: *учні (кого необхідно навчати); мета навчання(для чого, з якою метою навчати); зміст навчання (чому навчати); дидактичні процеси; вчителі (чи технічні засоби навчання); організаційні форми навчання.*

Не важко помітити, що тут педагогічна система пов'язується з реалізацією виключно завдань навчання учнів. Справедливо виникає питання: якщо мовиться про педагогічну (а не навчальну) систему, чому не згадується про мету, зміст, методи виховання?

Доречно зауважити, що у другому виданні «Енциклопедії освіти» поняття «педагогічна система» визначається досить загально, без суттєвих видових ознак («*полісистемне утворення (цілісність), що складається з багатьох взаємодіючих і взаємодоповнюючих частин*»). Тут, на жаль, спостерігаємо підміну понять: у статті характеризується

³⁸⁵ Кремень, В. Г. (ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Юрінком Інтер.

³⁸⁶ Тітова, О. А. (ред.), Лузан, П. Г., Пащенко, Т. М., Мося, І. А., Остапенко, А. В., & Ямковий, О. Ю. (2023). *Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах пандемії, воєнного та повоєнного часу*: монографія. ІПО НАПН України. <http://lib.iitta.gov.ua/738694/>

³⁸⁷ Кремень, В. Г. (ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Юрінком Інтер.

не педагогічна система як «цілісність», а системний підхід як напрям методології³⁸⁸.

У дослідженні К. Іващенко педагогічна система потрактовується як процес, поділений на різні компоненти, рівні та частини, які в результаті взаємодії створюють сприятливі умови для навчання, виховання та розвитку особистості.³⁸⁹ Можливість існування такої концепції розвитку системи підтверджує одна із загальних її характеристик: «... еволюція систем характеризується нерівномірністю й відсутністю монотонності... Поведінку соціальної системи можна зрозуміти тільки в контексті того середовища, в якому вона функціонує».³⁹⁰

У свою чергу, Т. Жижко сутність педагогічної системи пов'язує з комплексом діалектично пов'язаних між собою елементів, які створюють сприятливі умови для розв'язання освітніх завдань. Учена переконана, і ми з цим погоджуємося, що елементи цілісної системи мають бути органічно поєднані, а зміна одного з них гарантовано змінює функціонування інших компонентів.³⁹¹

На основі аналізу підходів учених до тлумачення змісту і структури досліджуваного наукового феномену, власного визначення цього поняття на основі родо-видових відносин, під педагогічною системою будемо розуміти *впорядковану сукупність взаємопов'язаних компонентів (цілі освіти; зміст освіти; методи, організаційні форми, засоби навчання і виховання; педагоги (викладачі, майстри виробничого навчання, вихователі; учні/студенти), які при взаємодії між собою поєднуються в єдиний конструкт задля цілеспрямованого впливу на об'єкт розвитку в даних соціальних умовах*. Прикладом такої впорядкованої цілісності може бути педагогічна система професійної підготовки фахових молодших бакалаврів з фінансів і банківської справи у фаховому коледжі. Така система як процес є складником більш широкої мега-системи – педагогічної системи фахового коледжу, яка, у свою чергу, входить в систему фахової освіти України і т.і.

³⁸⁸ Кремень, В. Г. (ред.). (2021). *Енциклопедія освіти* (2-вид, допов. та перероб.) Юрінком Інтер.

³⁸⁹ Іващенко, К. (2011). Визначення сутності поняття «Педагогічна система». *Збірник праць Інституту проблем виховання НАПН України*. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3628/1/.pdf>

³⁹⁰ Черних, Л. А. (1995). Теоретичні основи розроблення методичної системи навчання. *Евристика та дидактика точних наук: збірник наукових робіт*. 3, 15–19.

³⁹¹ Жижко, Т. А. (2005). Педагогічна система один із чинників впровадження ідеї інтенсифікації у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*, 3, 144–151.

Звернемося до визначення педагогічною наукою сутності поняття «методична система». Зазвичай учені розглядали методичну систему як різновид педагогічної системи, спрямовану на розв'язання завдань опанування учнями певною навчальною дисципліною. Зокрема, ще у 1975р. у монографії «Методика навчання елементам геометрії у початкових класах» А. Пишкало запропонував поєднати цілі, зміст, методи, форми, засоби навчання в єдиний конструкт. «Лідуючим» компонентом учень називав цілі навчання, переконував, що зміна бодай одного елемента спричинює зміни усєї системи.

У подальшому учені вдосконалювали зміст і структуру методичної системи як складного наукового об'єкта, пропонували збільшити кількість структурантів, модернізувати її зміст тощо. Наприклад, А. Жаурова і О. Захарова зазначають, що мета навчання, викладання, учіння і результати навчання є «системостворюючими поняттями методичної системи». Натомість змінними елементами методичної системи учені називають зміст, методи і форми організації навчання. На нашу думку, дещо непереконливо автори відносять «діяльність викладача», «діяльність студента» до незмінних, усталених елементів системи. Крім того, і «лідуючий компонент» (мета) постійно змінюється-удосконалюється, зокрема, відповідно до модернізації змісту, засобів, форм навчання з'являються нові завдання (згадаймо практику впровадження змішаного навчання, активізацію питань інклюзивної освіти тощо).

При обґрунтуванні системи професійної підготовки бакалаврів із агроінженерії О. Кошук³⁹² проєктує її структуру у вигляді замкнутого контуру (підсистеми цілей, результатів, змісту, засобів, методів, форм організації навчання та ін.). Такий підхід, на нашу думку, цілком виправданий: коли якусь підсистему вилучити з конструкту, контур «розмикається», цілісність зникає. Разом з тим, викликає певний сумнів намагання автора показати, що ІТ-технології є системотірним, «лідуючим» компонентом системи: визнаючи, що ІТ-технології суттєво впливають на зміст педагогічної діяльності викладача, навчально-пізнавальної діяльності студентів, зазначимо, що, на нашу думку, виокремлювати цей компонент з підсистеми засобів навчання є не обґрунтованим.

³⁹² Кошук, О. Б. (2019). *Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців із агроінженерії*: (Дис. д-ра пед. наук). Інститут проф. техн. освіти НАПН України. Київ.

Услід за О. Кошуком, структуру методичної системи розвитку правової компетентності викладачів економічних коледжів удосконалює Р. Курок. Учений слушно вказує, що «...цифрові технології змінюють сам процес опанування знаннями, а відтак, і конструкт класичної (п'ятикомпонентної) методичної системи. Мовиться про те, що нині без сучасних цифрових технологій процес розвитку правової компетентності викладачів, ймовірно, здійснюватися не може. Нехтування цієї обставини може привести до руйнування методичної системи як цілісної структури взагалі. Це з одного боку. А з іншого, цифрові технології суттєво змінюють, модернізують, удосконалюють компоненти методичної системи, надають їм інших, змістово-функціональних властивостей».³⁹³ Обстоюючи ці ідеї, автор змінює структуру класичної методичної системи, вводячи до її складу компонент «цифрові технології». Проте зауважимо, що автор лишається в полоні ідей про незмінність класичної п'ятикомпонентної структури методичної системи. Маємо підкреслити, що в сучасних дослідженнях учені вдосконалюють структуру методичної системи, розширюють компонентний склад такими елементами, як «результати навчання», «контроль результатів» тощо.

Результати дослідження сутності, структури, особливостей функціонування педагогічних систем спонукають до таких висновків:

1. Сучасні учені, які опікуються дослідженнями освітніх систем, демонструють розбрат думок щодо сутності понять «педагогічна система», «методична система», «система навчання» тощо, по-різному тлумачать їх структурний склад, взаємозв'язки, моделі поведінки. Зазвичай методичну систему дослідники визначають як цілісне динамічне утворення ієрархічно пов'язаних складників (цілі навчання, зміст, методи, засоби і форми організації навчання). Найчастіше методична система характеризує методику навчання окремого предмета і розглядається як спосіб організації практичної і теоретичної діяльності здобувачів освіти.

2. Педагогічну систему вартує розглядати у тому випадку, якщо її структура відображає цілісний освітній процес, об'єднуючи цілі, зміст, методи, форми, засоби навчання, контроль і корекцію освітніх результатів, педагогічну діяльність викладача і навчально-пізнавальну

³⁹³ Курок, Р. О. (2022). *Розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів: теорія і методика*: монографія. ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ».

діяльність студентів у єдиний конструкт тісно взаємопов'язаних елементів.³⁹⁴

3. Сучасні цифрові технології (Інтернет речей, роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн та ін.³⁹⁵) модернізують освітній процес, змінюють, удосконалюють засоби, зміст, методи і форми розвитку професійної компетентності викладачів фахового коледжу. Отже, цифрові технології мають бути самостійним складником структури сучасної педагогічної системи;

4. В освітнє середовище сучасного фахового коледжу доцільно запровадити методичну систему, яка має функціонально забезпечити безперервний професійний розвиток педагогічних працівників за рахунок: системного, узгодженого, науково обґрунтованого планування заходів формальної, неформальної та інформальної освіти щодо підвищення кваліфікації викладачів; продуктивної організації курсової підготовки, корпоративного навчання, самоосвіти викладачів задля розширення і поглиблення комплексу інноваційних знань, безперервного удосконалення їх педагогічних здібностей, педагогічної техніки, розвитку особистісно-професійних якостей і морально-етичних цінностей;

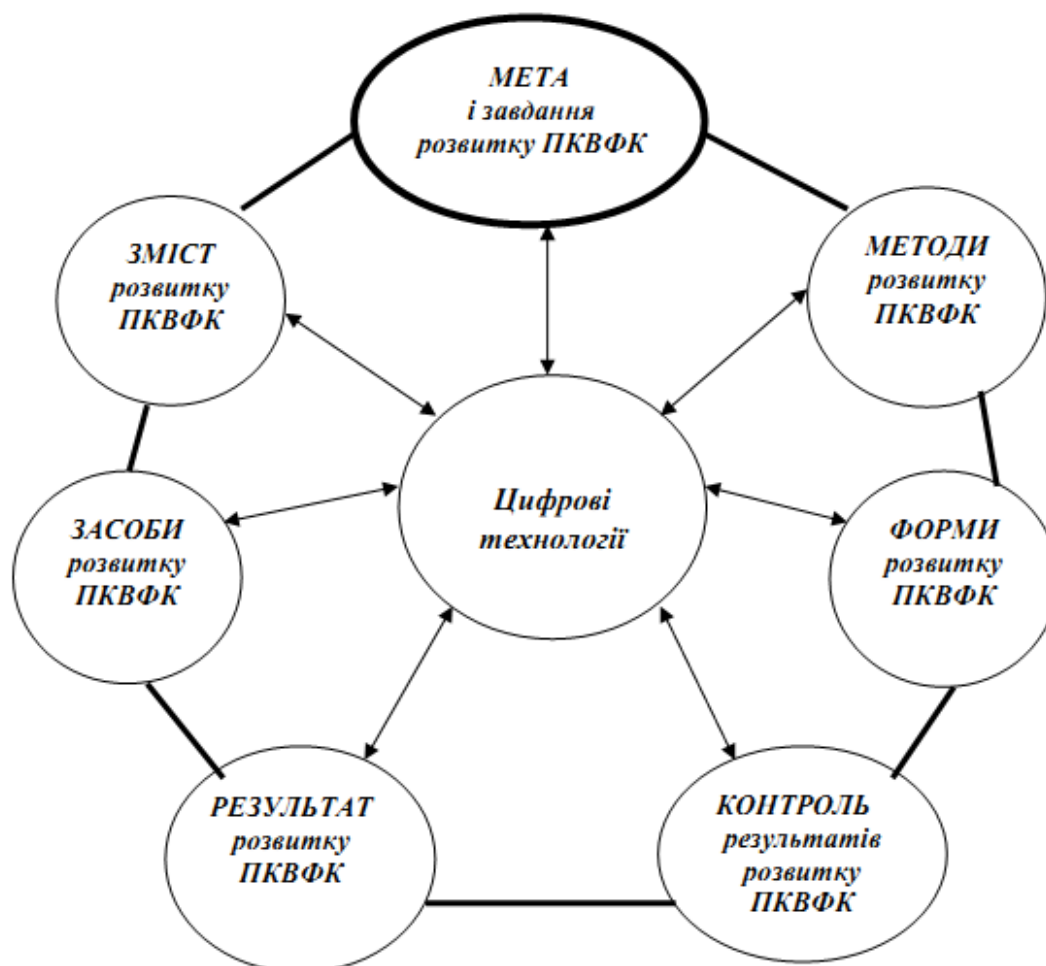
5. У структуру пропонуваної методичної системи розвитку професійної компетентності викладачів фахових коледжів (рис. 2.1) вважаємо за доцільне ввести такі складники: мета, зміст, методи, форми, засоби, результат, контроль результатів, цифрові технології розвитку досліджуваної інтегративної властивості викладача.

Важливо зазначити, що системотвірним («лідуючим») складником спроектованої методичної системи визначаємо мету – безперервний, цілеспрямований розвиток професійної компетентності викладачів фахових коледжів. У вертикальній ієрархії пропонуваної структурної побудови мета займає домінуюче положення. У центрі структури цифрові технології – «... сукупність електронних інструментів, систем, пристроїв та ресурсів, які генерують, зберігають або обробляють дані, а також технологій розробки інформатичних

³⁹⁴ Андрощук, І. В. (2017). *Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності: теорія і методика*: монографія. ФОП Цюпак А. А.

³⁹⁵ Курок, Р. О. (2022). *Розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів: теорія і методика*: монографія. ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ».

систем і побудови комунікаційних мереж». ³⁹⁶ Додамо, що в наведеній схемі усі структурні елементи взаємопов'язані, а вилучення бодай одного елемента неодмінно веде до розпаду системи.

Джерело: авторська розробка.

Рис. 2.1. Структура методичної системи розвитку професійної компетентності викладачів фахових коледжів (ПКВФК)

Характеристики елементів методичної системи, особливості її функціонування та поведінки будемо досліджувати у подальших наукових розвідках.

³⁹⁶ Вакалюк, Т. А., & Спірін, О. М. (2021). Інформаційно-цифрові технології: сутність поняття. У Звітна науково-практична конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: матеріали науково-практичної конференції (с. 16–17). ІТЗН НАПН України.